

מסורת סייג לתורה

[יג] מסורת סייג לתורה — המסורת שמסרו לנו חכמים רע"ב בחסרות ויתרות שבתורה, הם גדר וחזוק לתורה שבכתב, שעל ידיהם אנו מבינים כמה מצוות איך יעשו אותם. כמו: "בסכות" "בסכת" "בסכת" (ויקרא כג מב—מג) — שניים חסרים ואחד מלא, שממנו אנו למדים להכשיר סוכה בשלוש דפנות (סוכה ו ב). וכגון: "מועדי ה' אשר תקראו אתם", שנכתב חסר בשלושה מקומות (ויקרא כג ב, ד, לו), ללמד: "אתם אפילו שוגגים, אתם אפילו מזידים, אתם אפילו מוטעים" (תורת כהנים אמור פרשתא ט ג).

רבינו יונה **מסורת סייג לתורה**² — "מסורות" אלו מלא וחסר³, והטעמים שמסרו⁴ חכמים לתלמידיהם, והם סייג לתורה שבכתב⁵, שלא תמצא הספרים חלוקים כי אם במקומות מעטים, מה שאין כן בספרי התלמוד, כי בכמה מקומות הגרסאות מתחלפות. גם בכל יום ויום הסברות מתחדשות, ומהם כותבים הגירסא על פי דעתם וניתנה רשות לחבל⁶. כי ספר שלם אין בארץ אשר לא יחטא⁷, ותולין הטעות על הספר, לא על דעתם⁸.

2 בכ"י נתפרש תחילה "מעשרות סייג לעושר" וכן ברכינו בחיי. לתועלת המעיין שינינו את הסדר כפי שהוא לפנינו במשנה. 3 י"ג: "אלו המסורות". 4 נראה מדבריו שלפיקך נקראו "מסורת" — מלשון מסירה. ועי' מאירי. 5 הם שומרים שהתורה שבכתב לא תשתנה. 6 מכיון שאין מסורות לתלמוד, ישנה אפשרות לכל אחד לשנות הגירסא. 7 ע"פ קהלת ז כ. 8 כאשר הכתוב בספרים נוגד את דעת האדם, הוא אומר שדעתו היא הנכונה, והכתוב בספר הוא טעות, ומכיון שאין מסורות לתלמוד, אין מונע ממנו לומר כן.

רבינו בחיי **מסורות סייג לתורה** — כי מתוך המסורת תתאמת לנו הקבלה בהרבה מקומות ותתחזק התורה, שהרי

רשב"ץ ב"נדרים" פרק "אלו מותרין"³⁷: "כל הצופה בנשים סופו בא לידי עבירה", וכל שכן ה"צוחק" וה"מיקל ראש" שהוא בלי ספק ייכשל בעריות, שזהו פרי שתי מידות אלו³⁸. ואמרו במסכת "כלה"³⁹ והביאוה ב"שבת" בפרק "במה אשה"⁴⁰ ובפרק "מי שמתו"⁴¹: "כל המסתכל באצבע קטנה של אשה כאילו הסתכל במקום התורף", ולזה מנה הכתוב במלחמת מדין⁴² "טבעת" עם "כומז" שהוא מקום זימה. **מסורת סייג לתורה** — כל אלה הדברים אשר יספר אחר כן, הם סייג וגדר שלא ייכנס האדם לשנותם ולבטלם, כמו שעושה האדם סייג לכרמו שלא ינהגו בו עוברים ושבים מנהג הפקר. והוא מלשון "סוגה בשושנים" (שה"ש ז ג). והמסורת שמסרו לנו חכמים מלא וחסר, הם שומרים תורה שבכתב, שעל ידי המסורת יצאו לנו כמה מדרשות בתלמוד⁴³, כמו: "בסכת" "בסכת" "בסכות" (ויקרא כג מב—מג), "קרנת" "קרנת" "קרנות" (ויקרא ד כה, ל, לו), והרבה כיוצא בזה. והרבה דינים מהתלמוד הם יוצאים על פי המסורת, כמו: "אשר תקראו אתם" (ויקרא כג ב, ד, לו), שהוא חסר בשלושה מקומות, ודרשו ממנו⁴⁴: "אתם, אפילו שוגגין, ואפילו מזידין, ואפילו מוטעין".

37 כ א. 38 עריות הוא פרי המידות שחוק וקלות ראש. 39 פרק א. 40 סד ב. 41 ברכות כד א. 42 במדבר לא ג. 43 סנהדרין ד א. 44 ר"ה כה א.

[יג] **מסורת** — משמרת המצוות.¹ **רמב"ם**

1 קטע זה אינו בכ"י אוקספורד 404 המוחזק ככתב ידו של הרמב"ם וגם לא בתרגום אבן-תיבון, אך נמצא בכמה כ"י עתיקים.

מסורות — כגון אלו הכתובים בגליון הספרים¹. שכל הבקי בהן עומד על פתרוני רוב המקראות ואינו טועה בהן להחליף דבר בדבר².

1 כוונתו לרישומי המסורה השונים המצויים בכתבי יד עתיקים של התנ"ך. ב"מחזור ויטרי" נוסף: "היא מסורת הגדולה". 2 מובא ב"מדרש שמואל" בשם הרשב"ם.

הערות והנהגות לקיים תלמודו בידו, והוא מה שאמר: **מסורת סייג לתורה** — (שהסייג) [שהסימניות]¹¹ שאדם עושה בעצמו לזכירת העניינים הם סייג וגדר לתורה לשמור שלא ישתכחו הדברים ממנו¹², ו"מסורת" הוא אצלי מלשון "מסרה"¹³, והוא¹⁴, שבעלי המסורת נוהגים כן¹⁵ לזכור הדברים הזרים שבמקראות, [כעין]¹⁶ בשלוש מקומות שנמצאו דגשין באותיות הנקודות בשו"א ואותיות שאחריו ברפיון שלא כמנהג, והם: מלת "הצפינו" האמור בסדר "ואלה שמות" (שמות ב ג), ובמלת "מקדש" האמורה בסדר "ויהי בשלח" (שם טו יז), ובמלת "משתי עיני" האמור בשמשון (שופטים טז כח), [וסימנך]¹⁷: ר"ל על האותיות שבאו ברפיון שלא כמנהג (וסימן) — "חד בנביאי ותרין בדת, וסימנך: פדת"¹⁸. וכן מצינו "אשפתו" בשלוש מקומות: א' — "אשרי הגבר אשר מילא את אשפתו מהם" (תהלים קכז ה); ב' — "אשפתו כקבר פתוח" (ירמיה ה טז); ג' — "הביא בכליותי בני אשפתו" (איכה ג יג). ועשה סימן ב"מסרה": "גברא מקיברא אתא"¹⁹. וכן "יידע" תלת: א'

11 ע"פ הכ"י. 12 השוה "ספר מוסר" לר"י אבן עקנין בשם ר' יצחק ב"ר ראובן: "סימנים שאדם עושה לתורתו הם מעמידים אותה בידו כדי שלא תשכח". וכן פירש ב"ערוך" ערך "סג" הראשון שהכוונה ל"סימנים". 13 מלה נרדפת ל"סימן". מופיע במובן זה ברשימות המסורה ובפיסטים. וראה גם רש"י עירובין כא ב ד"ה "אגמריה". ועל שם הסימנים הרבים ברשימות המסורה מכונה המסורה בשם זה, ולא מלשון מסירה מיד ליד. ברם, שורשה של המלה לא נתבאר. כמו כן, לא ברור איך יש לנקדה. 14 ר"ל: "מסרה" הוא מה שבכלי המסורת נוהגים לתת סימנים. יצוין שחלק מהסימנים המובאים להלן אינם ברשימות המסורה המצויות בירינו כיום. 15 לעשות סימניות. 16 הוספתי ע"פ הכ"י. 17 ע"פ הכ"י. 18 רשימה מחורזת להקל על הזיכרון. פירושה: אחד בנביאים ושניים בתורה, וסימן לאותיות שהיו אמורות להיות מודגשות והן רפות: פדת — הפ"א של "הצפינו", הדל"ת של "מקדש" והתי"ו של "משתי". 19 משפט בעל משמעות בלשון הארמית המדוברת שיקל על הזיכרון, המורכב

בזמנו⁴. ואותו⁵ היום עצמו שקובעין סנהדרי גדולה רבינו של מטה היה נקבע בשמים על פי סנהדרי גדולה של בחי מעלה לישב בדין ולדון העולם בראש השנה, והיה הקב"ה וסנהדרי גדולה של מעלה מסכימין על ידם וגומרין דעתם⁶, שנאמר: "אקרא לאלהים עליון לאל גומר עלי" (תהלים נז ג). וכן בכל התורה בדקדוק אותיותיה, המסורת סייג ומשמרת להעמדתה.

והשוה לשון רבינו בויקרא כג ד: "ואפילו שלא בזמנו ואפילו בטעות", וגם זה קשה כנ"ל. ונראה ש"מוטעין" או "שוגגין" מיירי שטעו או שגגו וחשבו שנראה הירח, וזה שייך רק בימים של סוף החודש, וזה לא מיקרי שלא בזמנו, ורק בשאר ימי החודש מיקרי שלא בזמנו, וזה שייך רק במזידין, ולכן כשרצה רבינו לומר: "אתם אפילו מזידין", נקט: "אתם אפילו שלא בזמנו".⁵ השוה רבינו בחי ויקרא כג ד. 6 מדרש תהלים ד.

רבינו המסורת סיבה לקיום התורה והעמדתה עד שלא בחי תתעלם ממנו אפילו אות אחת מכל אותיות שבתורה מתוך ידיעת המסורת במלא וחסר. ולכך באו בתורה "אותם" ט"ל מלאים², ובא חסר "אשר תקראו אתם במועד" (ויקרא כג ב, ד, לז), כדי לדרוש בו³: "אשר תקראו אתם", שהרי קידוש מסור לבית דין — "אתם אפילו שוגגין, אתם אפילו מוטעין, אתם אפילו שלא

2 בשלושים ותשעה מקומות כתובה המלה "אותם" מלא. כך ציינו בעלי המסורה. 3 ר"ה כה א. 4 לפנינו איתא: "אתם — אפילו שוגגין, אתם — אפילו מזידין, אתם — אפילו מוטעין". ורבינו השמיט את ה"אתם אפילו מזידין" וכתב תחת זה: "אתם אפילו שלא בזמנו", נראה מדבריו ששלא בזמנו הוא מזיד, והשוגגין והמוטעין לא מיקרי שלא בזמנו, וזה אינו מובן, שהלוא לכאורה גם ה"אתם אפילו שוגגין" וה"אתם אפילו מוטעין" הכוונה שלא בזמנו.

ואמר בעל ה"מסרה": "ד' (אימרין) [אילנין] מן ז' מאירי שרביטין דד' טרפיין"²², וסימן: "אנא בקליל"²³ צרפית. וכן הרבה. אבל כל זה סיבת זכירת הדברים²⁴. ולשון²⁵ "מסורת" מעניין "קבלה"²⁶, מלשון: "מסורת היא בידנו מאבותינו"²⁷, וכן: "נאכל במסורת"²⁸, וכן: "כל המסורות שמסר לו שם ועבר"²⁹. ואמר³⁰ שדברי הקבלה הם סיבת שמירת התורה — הרי שכתוב בתורה: "וזבחת פסח לה' אלהיך צאן ובקר" (דברים טז ב), ובאה הקבלה לפרש: צאן לפסח ובקר לשלמי שמחה וחגיגה³¹. וכן כתוב: "ובשלת ואכלת" (דברים טז ז) עם אומרו: "אל תאכלו ממנו נא ובשל" (שמות יב ט), אלא שפירשה הקבלה³² שאותו בישול הוא צלי. וכן בכמה דברים. ואם לא נזהר בזה³³, אבל שנמשך אחר תאוותיו ורדף אחריהם והשיגם, ראוי לו להשתדל בהכנעת יצרו לצום ולהתפלל הפצר תפילות, וכן³⁴ בעיתות התשובה, שזהו אמנם ישמור רגליו מהילכד בפחי החטאים הנמשכים³⁵ לרגל המידות אשר הורגל בהם כל השנה, אף [כי יסיר]³⁶ מעליו³⁷ הנהגותיו הרעות אשר קדמוהו מצד מידותיו³⁸. וזו היא ה"עצה קודם הדבר".

מאירי — "ישקלני במאזני צדק וידע" (איוב לא ו); ב' ב'אלישע — "יבוא נא אלי וידע כי יש נביא בישראל" (מ"ב ה ח); ג' — "ישלם אליו וידע" (איוב כא יט). וסימן לבעל ה"מסרה": "מתקליה דאלישע שלם"²⁰. וכן: לשון "שירים" או "שיריך" ד' חסרים (ד' המשונה) [יו"ד הראשונה]: א' — "הסר מעלי המון שריך" (עמוס ה כג); ב' — "בשמחה ובשרים ובתוף ובכנור" (בראשית לא כז); ג' — "יישרו נגדך" (משלי ד כה); ד' — "ושר בשירים על לב רע" (שם כה כ). וסימן: "העדי תופא ממקביל בישא"²¹. וכן: "אלהי" תלת מלעיל: "אלהי שם" (בראשית ט כו); "אלהי כסף" (שמות כ כ); "אלהי קדם" (דברים לג כז). וסימן: "שמא דכספא (ממקדימן) [מלקדמן]". וכן: ארבעה פסוקים, כל אחד בן שבע תיבות, וכל תיבה בת ארבע אותיות: א' — "ואני כמעט נטיו רגלי כאין שפכו אשרי" (תהלים עג ב); ב' — "אויל ביום יודע כעסו וכוסה קלון ערום" (משלי יב טז); ג' — "אויל ינאץ מוסר אביו ושמר תוכחת יערם" (שם טו ה); ד' — "מצרף לכסף וכור לזהב וכוזחן לבות ה'" (שם יז ג);

"וילי נראה", וחזר בו מהפירוש הראשון. 26 וקרויה "מסורת" מלשון "מסירה", שכל דבר המתקבל הוא באמצעות מסירה. 27 יומא כא א. 28 חולין סג ב. 29 ראה ב"ר פד ח. 30 רבי עקיבא במשנתנו באומרו: "מסורת סייג לתורה". 31 פסחים ע ב, ושם: "צאן — זה פסח, בקר — זה חגיגה". 32 מכילתא בא פרשה ו. 33 היינו: במה שהזכיר לעיל שהעצה הראשונה היא להתנהג באופן שלא יצטרך לעצה. 34 בכ"י: "וכל שכן". 35 ר"ל: חטאים חדשים הנמשכים מכח החטאים שכבר הורגל בהם. 36 ע"פ הכ"י, וכן הוא ב"חיבור התשובה" (עמ' 240). 37 בכ"י נוסף: "הקב"ה". 38 כלומר: לא רק שפעולותיו יועילו להישמר מהילכד בחטאים חדשים, אלא אף ייתכן שיועילו להסיר מעליו לגמרי הנהגותיו הרעות הראשונות שהורגל בהם. השוה לעיל הע' 6.

משלוש מלים הכתובות בפסוקים בהם מופיעה המלה "אשפתו": גבר מקברו בא. גברא — "אשרי הגבר אשר מילא את אשפתו"; מקיברא — "אשפתו כקבר"; אתא — "הביא בכליותי בני אשפתו". 20 משקלו של אלישע שלם. מתקליה — "ישקלני"; דאלישע — פסוק האמור באלישע; שלם — "ישלם אליו". 21 הסר תוף מכנגד הרע. כל מלה מרמזת לפסוק אחד וכנ"ל. 22 ארבעה אילנות (אלו הפסוקים) משבעה ענפים (מלים) מארבע עלים (אותיות). 23 בכ"י: "בחליל". ושתי הגירסאות סתומות. אולי צ"ל: ב' אויל, והכוונה לשני הפסוקים המתחילים במלה "אויל". 24 בכ"י: "וכן הרבה חדל לספור. וכל זה כוונת זכירת הדברים". 25 מכאן מתחיל פירוש אחר ל"מסורת", ולשון רבינו שנראה הכל כפירוש אחד משובשת. בכ"י במקום "ולשון" — "ולג". ואולי צ"ל: "ולג" —